

دستورالعمل جامع و چارچوب کاربردی استفاده از هوش مصنوعی در پایان نامه‌ها: موارد مجاز، غیرمجاز و الزامات شفاف‌سازی

اصول کلی

- ❖ ابزارها و مدل‌های هوش مصنوعی تحت هیچ شرایطی نمی‌توانند به عنوان "نویسنده" یا "پژوهشگر همکار" در پایان نامه یا مقالات مستخرج از آن معرفی شوند. ابزارهای هوش مصنوعی فاقد شخصیت و هویت حقوقی برای پذیرش مسئولیت اخلاقی و قانونی محتوا، مدیریت منافع متضاد و صحت‌سنجی نهایی هستند.
- ❖ دانشجو به عنوان نویسنده اصلی و اساتید راهنما و مشاور به عنوان ناظران علمی، مسئولیت صددرصدی (اخلاقی، علمی و حقوقی) تمام محتوای مندرج در پایان نامه (اعم از متن، تحلیل‌های آماری، مراجع و داده‌ها) را بر عهده دارند، حتی اگر بخش‌هایی از آن با کمک ابزارهای هوش مصنوعی تولید شده باشد.

مصادیق مجاز استفاده از هوش مصنوعی (Permitted Uses)

- استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی صرفاً در نقش "دستیار پژوهشی و نگارشی" و با رعایت کامل اصل شفاف‌سازی (Disclosure) در موارد زیر مجاز است:
- ✓ ویرایش و اصلاح زبانی (Language Editing)
بهبود قواعد زبانی، خوانایی، اصلاح املائی و روان‌سازی متن.
ترجمه اولیه متن (به‌ویژه در بخش نگارش لاتین)، مشروط بر اینکه به تغییر مفاهیم تخصصی/بالینی یا تحریف داده‌ها منجر نشود.
- ✓ ایده‌پردازی و مرور ادبیات اولیه (Brainstorming & Literature Search)
استفاده برای یافتن کلیدواژه‌ها، ساختاردهی اولیه به چارچوب پژوهش و درک مفاهیم پیچیده.
جستجوی نهایی و استناد به منابع باید حتماً در پایگاه‌های معتبر علمی توسط خود دانشجو انجام و راستی‌آزمایی شود.
- ✓ برنامه‌نویسی و کدهای آماری
کمک به نوشتن، بهینه‌سازی یا عیب‌یابی کدهای آماری به شرط آنکه دانشجو منطق آماری پشت کد را کاملاً درک کرده و صحت خروجی‌ها را تایید کند.
- ✓ پشتیبانی اجرایی و ساختار
فرمت‌بندی نمودارها، خلاصه کردن یادداشت‌ها و ساختاردهی اولیه به بخش‌های مختلف قبل از نگارش اصلی.

مصادیق غیرمجاز و تخلفات علمی (Prohibited Uses & Misconduct)

- هرگونه استفاده از هوش مصنوعی که جایگزین تفکر نقادانه و اصالت پژوهشگر شود، تخلف علمی محسوب شده و ممنوع است:
- ✗ تولید مستقیم محتوای اصلی علمی
نگارش مستقیم فصل‌های پایان نامه، تدوین استدلال‌های نظری اصلی، طراحی چارچوب‌های روش‌شناسی و ارزیابی داده‌های کیفی.
- اتکای صرف به هوش مصنوعی برای تدوین بخش بحث (Discussion)، نتیجه‌گیری‌های بالینی یا ارائه توصیه‌های درمانی.
- ✗ ساخت یا دستکاری داده‌ها (Data Fabrication/Falsification)
شبیه‌سازی داده‌های بالینی، ساخت پرونده‌های فرضی بیماران، دستکاری نتایج آزمایشگاهی/آماري.
- تولید یا دستکاری تصاویر بالینی، رادیولوژی و نمودارهای پژوهشی.
- ✗ توهم استنادی و منابع ساختگی (Hallucinated Citations)

استفاده از مراجع و مقالاتی که توسط هوش مصنوعی به نادرست تولید یا ارجاع داده شده‌اند. دانشجو موظف است اصل تک تک منابع را ارزیابی کند.

✧ نقض حریم خصوصی و محرمانگی داده‌ها (Data Privacy Breach)

✧ وارد کردن هرگونه اطلاعات هویتی بیماران (نام، کد ملی، شماره پرونده)، اسناد محرمانه، داده‌های دانشگاهی و یا محتوای دارای حق مالکیت فکری (Copyrighted) در ابزارهای عمومی هوش مصنوعیاً ممنوع است. داده‌ها پیش از هرگونه پردازش احتمالی باید کاملاً ناشناس‌سازی (Anonymized) شوند.

الزامات شفاف‌سازی (Mandatory Disclosure)

در صورت استفاده از هرگونه ابزار هوش مصنوعی در فرآیند پژوهش یا نگارش، دانشجو موظف است نحوه کاربرد آن را به صورت دقیق افشا کند.

متن پیشنهادی اظهارنامه در پایان‌نامه

"در این پژوهش، برای (ذکر دقیق کاربرد)^۱..... از ابزار هوش مصنوعی (نام دقیق ابزار و نسخه)^۲..... استفاده شده است. نویسندگان، صحت، دقت و اصالت متن نهایی و تحلیل‌های آماری را شخصاً بررسی و تایید کرده و مسئولیت تام تمامی محتوای این پایان‌نامه را بر عهده می‌گیرند."

استاد راهنما پیش از امضای فرم تأییدیه نهایی، باید موارد زیر را احراز و تأیید نماید:

- ✓ اظهارنامه شفاف‌سازی نحوه استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی (شامل نام دقیق ابزار، نسخه و هدف کاربرد) در متن پایان‌نامه درج شده باشد.
- ✓ اطمینان حاصل شود که از AI صرفاً در حدود مجاز استفاده شده و هیچ‌گونه داده‌سازی، تولید منابع ساختگی یا دستکاری تصاویر و نمودارها صورت نگرفته است.
- ✓ عدم ورود اطلاعات هویتی، پرونده پزشکی یا داده‌های محرمانه بیماران به ابزارهای عمومی هوش مصنوعی احراز شده باشد.
- ✓ نظارت انسانی (Human Oversight) کامل بر روند پژوهش وجود داشته و کلیه مراجع، داده‌های خام آماری و نتایج بالینی راستی‌آزمایی شده باشند.
- ✓ استاد راهنما با امضای فرم تأییدیه نهایی، تأیید می‌کند که کلیه خروجی‌های تولیدشده توسط هوش مصنوعی ارزیابی شده و مسئولیت تام علمی، اخلاقی و حقوقی مطالب پایان‌نامه را می‌پذیرد.

^۱ به عنوان مثال: ویرایش متن / ترجمه اولیه / کمک به بهینه‌سازی کدهای آماری

^۲ به عنوان مثال: ChatGPT-4o